

SOSYAL GÜVENLİK MÜESSESESİ OLARAK VAKIFLAR

Doç.Dr.Beşir GÖZÜBENLİ

Gelirin yeniden dağıtımını sağlamak, muhtaç ve fakirleri sefaletle yüz yüze bırakmamak için sair müesseseler yanında İslam'daki vakıf müessesesi, tamamen ulvi-dini gayelerle, herhangi bir çıkar sağlama mülahazası bulunmaksızın, insana sırf insan olduğu için, insan şeref ve haysiyetine yaraşır bir hayat standardı sağlamak üzere kurulan bir müessesedir.

Genel mânâda infak ve tasadduk hakkındaki ayetler ile vakfın mahiyeti ve esaslarını ihtiva eden hadisler esas alınarak tespit edilen vakıf hukukunun esasları incelendiğinde, vakfın Sosyal Siyaset ve bağlı alt disiplinlerinin nihai gaye edindikleri konular hakkında oldukça önemli hükümler ihtiva ettiği görülecektir.

Vakıf kendine has manevi bir ağırlığa sahip olduğu ve istismar endişesinden de uzak olduğu için, herkes tarafından güvenle bakılan bir müessesedir. Bu yönüyle de, insanlar üzerinde hakiki şahısların ve vakfın özelliklerini taşımayan diğer kurumların sahip olamadığı bir etkiye sahiptir.

Haiz olduğu mânevi ağırlığı yanında, müsadere ve yağmalamaya karşı da bir nevi dokunulmazlığa sahip olduğu için her devirde insanların vakfa duydukları güven devam edegelmektedir. Vakıfla ilgili bu esaslarla özenle riayet edildiği taktirde, vakfa karşı olan bu güven daha da artacak ve buna paralel olarak da vakıflar hızla çoğalacaktır.

Vakıfların ideal mânâda yaygınlaştırılması halinde, günümüzde devletin yapmak zorunda olduğu hemen hemen tüm kamu hizmetleriyle sosyal hizmetler, halkın ulvi hislerinin galeyana gelmesi sonucu katılımlarıyla, vakıflar tarafından da yerine getirilip, devletin yükü hafifletilmiş olacaktır. Kamu hizmetlerine vatandaşın payının artırılmasına yönelik gayretler, en verimli şekilde ancak vakıf kanalıyla netice verir.

Zira vakıftaki ebedilik, masuniyet, dokunulmazlık, her türlü istismar endişelerinden uzaklık ve bütün bunların birleşmeleriyle meydana gelen manevi ağırlık, insanlarda ulvi-dini-millî gayelerle hizmet etme yarışını psikolojisini güçlendirecektir.

Sonuçta da sosyal siyasetçilerin ideal mânâda nihai gaye olarak gördükleri durumlar -ki bunlar, toplumda huzursuzluklara yol açan mücadelelerin sona erdirilerek huzurun sağlanabilmesi için, tüm fertler hakkında hürriyet, adalet, güvenlik ve refahın sağlanmasıdır- devletin çabalarına vakıfların da katkısıyla çok daha erken ve daha mükemmel şekilde gerçekleşecektir. Bu durumu farkeden Batı ülkeleri (ve özellikle de ABD) hemen hemen tüm eğitim ve sağlık hizmetlerini, vakıf orijinli olduğunu söyledikleri "fondation"larla yürütmeye çalışmakta ve bu uygulamalardan da çok başarılı sonuçlar almaktadırlar.

Çalışma barışının sağlanmasından, tüm sosyal hizmetlerin toplumun tabanına yayılmasına kadar, sosyal siyasetçilerin ilgi alanına giren her konuda, diğer sosyal siyaset müesseselerinden farklı olarak, kendine has bir statüsü ve manevi ağırlığı bulunan bir sosyal siyaset müessesesi olan vakıfların, en önemli hizmetlerinden birisi de toplumda ihtiyaç duyan fertlerin tümüne, herhangi bir maddî karşılık beklemezsizin sağladığı sosyal güvenlik hizmetleridir.

Günümüz sosyal güvenlik kurumlarından farklı olarak, vakıfların sosyal güvenlik hizmetleri, herhangi bir maddî karşılık beklemezsizin (dolayısıyla da herhangi bir prim veya katılım payı ödemededen), din ve ırk ayrımı da yapılmadan, tüm insanlara, sırf insan oldukları için, insan haysiyet ve şerefine yaraşır bir hayat standardı sağlamayı hedeflemektedir.

Vakıflar, sosyal güvenlik hizmetleri sunarken, sadece tehlikeye maruz kalan insanları değil, tehlikeye maruz kalan insanları içinde buldukları halden kurtarmaya yönelik hizmetleri yanında, ihtiyaç duyan tüm fertlere sağlık, eğitim, barınma ve beslenme başta olmak üzere, tüm sosyal hizmetleri sunmayı hedeflemektedir.

Nitekim, vakıf malların harcama yerleri konusundaki temel hükümler dikkate alındığında, ihtiyaç içinde olan tüm insanların sosyal güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasında, vakıf müessesesinin çok önemli bir kurum olduğu görülmektedir. Özellikle, sefaletle yüz yüze kalmaya daha yakın ve sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmaya daha fazla muhtaç olan dullar ve yetimler ile tüm yaşlılar ve öğrenim çağındaki insanlar, tüm ihtiyaçlarının vakıflarca karşılanması konusunda adeta önceliklidirler.

Peygamberimizin (s), tüm dul ve yetimlerin masraflarını karşılamaya kefil oluşu ile yine bu paralelde Hz. Ömer'in (r) dul ve yetimlerin tüm ihtiyaçlarının vakıf mallardan karşılanması konusundaki özel ilgisi, bu konuda net bir fikir vermektedir. Nitekim Hz. Ömer (r), Sevad bölgesi toprakları konusundaki antifeodalist uygulamasının gerekçelerini anlatma sadedinde, bu toprakları tüm reaya lehine vakfettiğini ifade ederken, bu bölgelerde oturan ahalinin dul ve yetimlerini kimseye muhtaç halde bırakmamayı da gaye edindiğini özellikle açıklamıştır. Ayrıca, yetim ve dullar yanında, toplumda din ve ırk ayrımı gözetmeksizin ihtiyacı olan herkese gerekli harcamanın vakfedilen bu toprakların gelirlerinden sağlanacağını da ısrarla vurgulamıştır.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde vakıflar, her seviyedeki eğitim ve sağlık hizmetleri ile bayındırlık, şehircilik, belediye ve çevre koruma hizmetlerine kadar tüm kamu hizmetlerini, sosyal yardımlaşma ve dayanışma hizmetlerinden, sosyal güvenlik hizmetlerine kadar, günümüz sosyal siyasetçilerinin ideal mânâda gördükleri tüm hizmetleri imkanları ölçüsünde ve başarıyla görmüşlerdir. Özellikle Osmanlı'nın gerileme dönemlerinde ve Tanzimat sonrası, vakıflara reva görülen bazı uygulamalar ise, İslam'ın vakıf konusundaki esaslarına uygun değildir. Dolayısıyla, Tanzimat dönemi ve sonrası görülen bazı uygulamaları esas alarak vakıf müessesesine yapılan itiraz ve tenkitler, İslam'ın vakıf müessesesinin özüne taalluk etmeyip, bazı şahıslardan kaynaklanan yanlış uygulamalara yönelik tenkitler olarak değerlendirilmelidir.

Vakıf konusunda vakıfla ilgili esaslara itina ile riayet edildiği takdirde, toplumda vakıflar çığ gibi büyüyüp çoğalacak, dolayısıyla da varlıklı kimselerin, sosyal hizmetlerin tabana yayılmasındaki payı o nisbette büyüyecektir. Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde, İslam dünyasının (özellikle de Anadolu, Rumeli, Mısır toprakları ve şehirlerinin) dörtte üçüne yakın bir kısmının vakıflardan oluşması bunun bir göstergesidir.

Günümüz şartlarında vakıflara yeniden hayatıyet kazandırılarak milletimizin hizmetine sunulması, kamu hizmetleriyle bazı sosyal hizmetlerin finansmanına varlıklı kimselerin hayır umarak katılmalarının sağlanması, milletimize büyük yarar sağlayacaktır. Hatta, günümüzde vakıf gayrimenkullerinin emsal kira bedeliyle ve kısa süreli (en çok birkaç yıl) kiraya verilmesinin sağlanması konusunda yapılabilecek bir düzenlemeyle bile, mevcut vakıfların gelirlerinin onlarca kat artırılması ve yeni vakıflar kurmayı teşvik ederek, toplam vakıf gelirlerinin artırılması halinde vakıflar, yapacakları çalışmalarla, sefaletle yüz yüze kaldığı için zararlı fikir ve ideolojilere kapılan insanların kurtarılmasına vesile olabileceği gibi, başkalarını da bu durumlardan koruma görevinin daha iyi şartlarda yapabilir, dolayısıyla, vakıflar ideal mânâda geliştirilip yaygınlaştırıldığı takdirde, günümüz şartlarında, milli birlik ve bütünlüğümüz açısından oldukça önemli hizmetlere vesile olabilir.

Bu açıdan vakıfları günümüz insanına iyi tanıtmak çok önemli bir görevdir. Günümüzde vakıf denilince, çoğu kimsenin, özellikle de yeni yetişen kesimin sadece birtakım eski binaları, ucuz kiralara kiralananablen işhanlarını veya bazı tarihi eserleri anladığını esefle müşahede etmekteyiz. Yeni yetişen nesle vakıf müessesesini, çok yönlü olarak tanıtmak, vakıf olarak bildiği esik binaların, bu memleketin tapuları olduğunu öğretmekle birlikte, bu eski binaların o günkü toplumda yerine getirdiği fonksiyonları da bilmesini sağlamak gerekmektedir.

Özellikle gelir getiren vakıf malların kiraya verilirken rayiç kira bedeliyle kiralınmasının sağlanması ve yine kira bedelinin yıllık olarak belirlenmesinin sağlanması halinde, vakıf gelirlerinin artırılması, bu gelirlerden de günümüzde eğitim-öğretim ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere birtakım sosyal hizmetlere ağırlık verilerek, toplumumuzda vakıf müessesesine daha güvenle bakılmasının gerçekleştirilmesi, günümüz aydınlarına düşen en önemli görevler arasındadır. Zira, vakıf malın, hiçbir surette özel mülkiyete konu olamayacağı, yine hiçbir surette istismar edilemeyeceği (hem yeni, hem de eski vakıfların), dünya durdukça sadaka-i cariyeye olarak vakfeden kimseye sevap ve hayır getirecek şekilde fonksiyonlarını yerine getirdiği, varlıklı kimselerce bizzat görülürse, bu kimseler vakıf yapma konusunda yarışacaklardır.

Bunun tabii sonucu olarak da, sosyal güvenlik başta olmak üzere, sosyal hizmetlerin toplumun tabanına yayılması, daha kolay sağlanacak ve de bu konularda devletimizin yükü azaltılacaktır. Ayrıca, bu hizmetlerin yeterince ulaşmamasından dolayı, bir kısım kötü niyetli kimselerin zararlı progogandalarına kapılarak, milli birlik ve bütünlüğümüze karşı tahlike oluşturacak faaliyetlere girişebilecek kimselerin, bu kötü durumlara düşmelerine mani olunup önüne geçilmesinde de, vakıfların sosyal hizmetleri toplumun tabanına yayma fonksiyonu sebebiyle katkısı büyük olacaktır.